

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.19>

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ЗАКОННОСТІ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ

Дашутін І. В.,
доктор юридичних наук,
суддя Касаційного адміністративного суду
в складі Верховного Суду

Дашутін І.В. Юридичні гарантії законності у трудових відносинах за участю судді.

Стаття присвячена з'ясуванню сутності юридичних гарантій законності у трудових відносинах за участю судді. Такими гарантіями автор пропонує розуміти інститути та положення чинного законодавства, основною функціональною спрямованістю об'єктивації яких є забезпечення та/або створення умов для: неухильного дотримання законодавства суддею і суб'єктом дисциплінарної влади; охорони прав, законних інтересів і свобод судді; охорони правопорядку в суді та в процесі функціонування суду, що виявляється в процесуальній (та позапроцесуальній) трудовій діяльності судді; захисту й поновлення порушених прав, законних інтересів судді та відновлення виконання вимог законності в трудових відносинах. Обґрунтовується, що юридичні гарантії законності у трудових відносинах за участю судді можуть осмислюватись в якості: інструментів охорони, захисту та відновлення законності у трудових відносинах; системи умов, створення та забезпечення реальності яких у практичній дійсності дозволяє дотримуватись вимог законності у трудових відносинах. До основних юридичних гарантій законності у трудових відносинах за участю судді автор відносить: нормативно-правову основу законності; принципи законності; процес створення та підтримання існування належного організаційного режиму в суді, яким охоплена робота судді; діяльність суб'єктів забезпечення законності (нормотворча діяльність, правороз'яснювальна діяльність, контрольно-наглядова діяльність, відновлююча діяльність). У висновках до статті узагальнюються результати дослідження.

Ключові слова: законність, суддя, судово-правова реформа, трудові права, трудові правовідносини, юридичні гарантії.

Dashutin I.V. The legal guarantees of legality in labor relations with a judge.

The article is devoted to clarifying the essence of legal guarantees of legality in labor relations with a judge. With such guarantees, the author suggests understanding the institutions and provisions of the current legislation, the main functional focus of which is to ensure and/or create special conditions for the effective objectification of the rule of law. These special conditions assume the protection of the rights, legitimate interests, and freedoms of a judge; the protection of law and order in court (as in an organization) and in the course of the functioning of the court (as a state body), which becomes possible within the framework of the procedural (and non-procedural) work of a judge; the protection of the rights and legitimate interests of the judge, as well as their restoration in the case when they were violated; and the resumption of the actual operation of the regime of compliance with the requirements of legality in labor relations. As a result of the study, it has been demonstrated that the legal guarantees of legality in labor relations can be viewed as instruments of security, protection, and restoration of legality in labor relations; and systems of conditions that create and provide a legal reality that permits you to adhere to the requirements of legality in labor relations. The author refers to the main legal guarantees of legality in labor relations with a judge: the regulatory framework of legality; an integral system of principles of legality; the process of creating and maintaining the existence of a proper organizational regime in court, which fully covers the work of a judge; the activities of the subjects of ensuring the rule of law (rulemaking activities; legal explanation activities; control, and supervisory activities; and activities to restore the rule of law). The article concludes with a summary of the results of the study.

Key words: judge, judicial and legal reform, labor relations, labor rights, legal guarantees, legality.

Постановка проблеми. Законність у трудових відносинах за участю судді в Україні є засадою (принципом), методом, правовим режимом (та/або комплексним правовим явищем), що визначає прямий зв'язок між правом і державою в контексті упорядкування трудових відносин за участю судді (також суміжних правових відносин) шляхом встановлення державою комплексу засобів і способів контролю, нагляду, заохочення, примусу, можливості звернення до компетентних державних органів тощо задля прийняття нових, забезпечення та реалізації виконання діючих норм законодавства, наслідком чого є встановлення та підтримання правопорядку в сфері роботи суддів, без шкоди для забезпечення незалежності та самостійності їх службово-трудової діяльності. Отже, законність у відповідних правовідносинах є категорією, що має конкретний прикладний характер [1, с. 102], утім лише тоді, коли: 1) вимоги законності обумовлюватимуть закріплення на рівні законодавства кореспондуючих обов'язків певного кола суб'єктів; 2) виконання вимог законності буде забезпечуватись компетентним суб'єктом; 3) невиконання вимог законності призводитиме до юридичних наслідків у вигляді притягнення порушника до юридичної відповідальності та відновлення правопорядку в сфері праці, що був порушений недотриманням вимог законності.

Таким чином, можемо дійти висновку, що повноцінна дія правового режиму забезпечення законності у сфері праці (загалом та правового режиму законності роботи суддів зокрема) безпосереднім чином залежить від наявності певних юридичних гарантій. При цьому слід констатувати, що по сьогоднішній день сутність і система юридичних гарантій законності у трудових відносинах за участю судді в Україні ще не була предметом окремої наукової розвідки, що є проблемою, котра потребує вирішення, враховуючи щонайменше наступне: 1) юридичні гарантії законності в трудових відносинах за участю судді є невід'ємною складовою змісту такої законності, без якої не може існувати правопорядок в контексті виконання роботи судді та забезпечення виконання службово-трудова функцій судді в процесуальній та позапроцесуальній площині; 2) юридичні гарантії законності загалом не лише забезпечують реальність законності, але й також визначають міру справедливості законності, адже вони безпосереднім чином пов'язуються із об'єктивациєю різноманітних сфер суспільних відносин та з ефективністю діяльності всіх елементів правової системи [2, с. 12], яка ґрунтується на принципах права, серед яких: верховенство права, законність, людиноцентризм, гуманізм, рівність та ін.; 3) на сьогоднішній день в Україні триває підготовка до здійснення чергової судово-правової реформи (повинна бути завершена до 2025 р.), в межах якої можуть бути враховані недоліки існуючого правового режиму законності роботи суддів, а саме в частині закріплення на рівні законодавства юридичних гарантій такої законності.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Хоча наразі відсутні наукові дослідження, присвячені з'ясуванню концептуальної сутності юридичних гарантій законності у трудових відносинах за участю судді, слід мати на увазі те, що багатьма юристами-трудоваками (серед яких: А.В. Андрушко, В.А. Багрій, Н.Б. Болотіна, В.С. Венедиктов, В.В. Жернаков, М.І. Іншин, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, І.В. Лагутіна, П.С. Луцюк, П.Д. Пилипенко, Є.Ю. Подорожній, Д.І. Сіроха, О.А. Яковлев, О.М. Ярошенко та ін. вітчизняні науковці) вже досліджувались різні аспекти законності. Крім того, наявна також низка наукових праць, присвячених з'ясуванню сутності юридичних гарантій у сфері праці (зокрема, В.М. Андріїва, В.В. Безусого, Л.П. Грузінової, І.В. Лагутіної, Я.А. Малихіної, К.Ю. Мельника, Ю.О. Остапенко, О.І. Процевського, І.С. Сахарук, О.А. Ситницької, Н.М. Хуторян й ін.) та сутності трудових відносин за участю судді (приміром, Т.В. Андрейчука, В.А. Андроновой, О.О. Беспалова, І.О. Грибан, М.А. Дідиченко, Г.А. Зуба, О.В. Карпушової, Е.Л. Ковалюмнус, В.Г. Костенка, В.В. Коццулич, В.В. Кузьменка, Б.Б. Курбанова, Є.Ю. Пономаренка, К.Б. Пусан, Р.В. Романюка, Д.В. Ткаченка, С.В. Черноти, А.В. Шевченко, В.А. Яреми та ін.). Наукові напрацювання цих та інших вчених становитимуть теоретичне підґрунтя для формування актуальної наукової думки з приводу концептуальної сутності юридичних гарантій законності у трудових відносинах за участю відповідних працівників зі спеціальним трудо-правовим статусом.

Отже, **метою** статті є комплексний аналіз сутності юридичних гарантій законності у трудових відносинах за участю судді. 1) проаналізувати підходи до розуміння сутності юридичних гарантій; 2) сформулювати визначення поняття «юридичні гарантії законності у трудових відносинах за участю судді»; 3) проаналізувати основні юридичні гарантії законності у вказаних трудових відносинах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українські теоретики права та юристи-трудоваки [див. напр.: 3, с. 133; 4, с. 232; 5, с. 156] інтерпретують поняття «гарантії» переважно в якості правової категорії, а саме певних інструментів (способів і засобів), існування та використання яких уможливує реалізацію тих чи інших обставин дійсності (приміром, прав, законних інтересів, обов'язків,

положень чинного законодавства [6, с. 156]), об'єктивація яких може ускладнюватися суб'єктивними чи об'єктивними факторами. При цьому слід мати на увазі, що найважливішою особливістю юридичних гарантій є те, що вони передбачаються чинним законодавством (окремі з них також випливають з принципів права, норм права) та забезпечуються основним гарантом їх фактичної дійсності – державою (при цьому держава може делегувати обов'язок забезпечення реальності гарантій окремим суб'єктам права, зокрема роботодавцям, профспілкам та ін. суб'єктам).

Враховуючи викладене та приймаючи до уваги різноманітні позиції науковців з приводу розуміння сутності юридичних гарантій [див., напр.: 7, с. 18-19; 8, с. 85-86; 9, с. 7], а також, зважаючи на сутнісний зміст гарантій правового регулювання законності у трудових правовідносинах [6, с. 327], доходимо думки, що під юридичними гарантіями законності у трудових відносинах за участю судді слід розуміти інститути та положення трудового права (також у відповідній частині – адміністративного права), основною функціональною спрямованістю об'єктивації яких є забезпечення та/або створення умов для: неухильного дотримання законодавства суддею і суб'єктом дисциплінарної влади (щодо судді); охорони прав, законних інтересів і свобод судді; охорони правопорядку в суді та в процесі функціонування суду, що виявляється в процесуальній (та позапроцесуальній) трудовій діяльності судді; захисту й поновлення порушених прав, законних інтересів судді та відновлення виконання вимог законності в трудових правовідносинах.

Таким чином, можемо дійти думки, що юридичні гарантії законності у трудових відносинах за участю судді можна розуміти в якості:

1) інструментів охорони, захисту та відновлення законності у трудових відносинах за участю працівника з відповідним трудо-правовим статусом. У цьому контексті слід зауважити, що вказані інструменти в сфері праці за своїм основним функціональним призначенням є засобами, способами та методами:

а) сприяння реалізації положень законодавства (трудового законодавства, законодавства про судоустрій, про Вищий антикорупційний суд та про Вищу раду правосуддя), що формують та підтримують повноцінну дію правового режиму забезпечення законності у сфері праці загалом та режиму законності роботи суддів, зокрема;

б) створення таких умов, за яких відповідні положення будуть неухильно дотримуватися.

При цьому слід мати на увазі, що у рівній мірі гарантіями, які спрямовані на утвердження законності в трудових правовідносинах за участю судді, можуть бути визначені ті положення, котрі безпосереднім чином спрямовуються на:

а) притягнення до юридичної відповідальності суб'єктів, котрі порушили вимоги законності у трудових відносинах за участю судді. Слід мати на увазі, що в цьому контексті йдеться як про дисциплінарну та матеріальну відповідальність, так і про адміністративну й кримінальну відповідальність;

б) поновлення попередньо існуючого стану законності у трудових правовідносинах;

2) системи умов, створення та забезпечення реальності яких у практичній дійсності дозволяє дотримуватись вимог законності у трудових відносинах за участю судді. Іншими словами, юридичні гарантії законності у трудових відносинах за участю судді є фундаментом реальності правового режиму забезпечення законності у сфері праці загалом та режиму законності роботи суддів, зокрема.

Враховуючи викладене можемо дійти висновку, що досліджувані нами юридичні гарантії є в достатній мірі універсальною категорією трудового права, що має очевидне прикладне значення. Вказане зумовлює необхідність зосередження у межах цієї наукової статті уваги на тих основних елементах системи юридичних гарантій законності у трудових відносинах за участю судді, що мають визначальне значення для дії правового механізму забезпечення законності у вказаних правовідносинах. До цих гарантій слід віднести, зокрема такі:

1. Нормативно-правова основа законності у трудових правовідносинах за участі судді. Як відомо, законність як комплексна правова категорія у трудових правовідносинах підлягає правовому регулюванню сукупністю положень законодавства про працю, а в контексті трудових відносин за участю судді – також правовому регулюванню положеннями законодавства про судоустрій і статус суддів, про Вищий антикорупційний суд, про Вищу раду правосуддя. При цьому в окресленому сенсі йдеться, як про норми законодавства, що прямо визначають об'єктивний прояв законності у відповідних суспільних відносинах, так і про норми, які створюють фонові умови, за яких можливе реальне та повноцінне виконання вимог законності в трудових відносинах за участю вказаного працівника.

2. Принципи законності у трудових відносинах за участю судді, якими є відносно стабільні, взаємоузгоджені та окреслені в нормативній формі засадничі ідеї, які в процесі своєї об'єктивації дозво-

ляють ефективним чином забезпечувати законність у вказаних відносинах без шкоди для належного функціонування системи правосуддя, а також утвердження гідної праці суддів в Україні. Систему таких принципів складають загальноправові, галузеві та спеціальні засадничі ідеї. Групу загальноправових принципів законності в трудових відносинах за участю судді складають принципи верховенства права, справедливості та рівності, законності, гуманізму. Групою галузевих принципів охоплено: принцип неприпустимості звуження свободи праці судді в процесі забезпечення законності; принцип непорушності гармонійної стабільності трудових відносин в процесі забезпечення законності; принцип забезпечення поваги до людської гідності судді, як працівника зі спеціальним трудо-правовим статусом, під час забезпечення законності; принцип гарантованого захисту трудових (також суміжних) прав судді державою від порушень з боку суб'єктів владних повноважень та інших суб'єктів у процесі забезпечення законності. До групи відповідних спеціальних принципів можна віднести наступні засадничі ідеї: принцип гармонійного поєднання положень трудового та адміністративного права у процесі забезпечення законності; принцип адекватної співмірності належного рівня соціального забезпечення судді з ризиками трудової діяльності судді, а також з обмеженнями та заборонами, які стосуються роботи судді; принцип недопущення звуження гарантій незалежності та самостійності трудової діяльності (роботи) суддів під час забезпечення законності.

3. Процес створення та підтримання існування належного організаційного режиму в суді, яким охоплена робота судді. У цьому контексті слід вести мову про негативні заходи підтримання організаційного режиму в суді, яким охоплена робота судді, а також про позитивні заходи забезпечення відповідного правопорядку в межах функціонування суду. До негативних заходів слід віднести ті в рамках яких: 1) на суддів (також на інших працівників суду) покладаються обов'язки, пов'язані із дотриманням внутрішнього розпорядку; 2) на суддів покладаються етико-моральні обов'язки поведінки в робочий та позаробочий час; 3) судді притягуються до дисциплінарної та інших видів юридичної відповідальності та ін. Що ж стосується позитивних заходів, то такими є заходи: 1) заохочення законної, добросовісної і добросесної, а також ефективної роботи судді; 2) формування та підтримання існування здорового психологічного клімату в суді (здорової робочої атмосфери в суді).

При цьому слід мати на увазі, що найбільш ефективним інструментом забезпечення виконання суддею вимог законності в трудових відносинах за участю судді у будь-якій правовій та соціальній державі є саме позитивні заходи, а щонайперше – існування здорового психологічного клімату в суді (забезпечується в процесі об'єктивної критеріїв гідної праці). Вказане пояснюється тим, що: 1) «професійна діяльність суддів відрізняється високою соціальною значущістю, стресогенністю, значними нервово-психічними та інтелектуальними навантаженнями, підвищеною індивідуальною відповідальністю (респонсібілітвністю), багатоплановим й евристичним змістом розв'язуваних судових завдань, варіативністю та нестандартністю ситуацій в умовах дефіциту часу» [10, с. 95]; 2) порушення вимог законності досить часто є результатом перевантаження судді роботою, а також його психоемоційним та фізичним виснаженням (наслідком є зниження якості та повноти уваги, обережності, акуратності тощо).

4. Діяльність суб'єктів забезпечення законності, якими є сам суддя (як працівник зі спеціальним трудо-правовим статусом), суб'єкт дисциплінарної влади (щодо судді), інші суб'єкти владних повноважень (предмет відання яких охоплює ті чи інші аспекти забезпечення законності в трудових відносинах за участю судді), суб'єкти громадянського суспільства національного та міжнародного рівня. У цьому сенсі особливого значення набувають такі види забезпечувальної діяльності:

- 1) нормотворча діяльність (створення нормативно-правової основи законності);
- 2) правороз'яснювальна діяльність (офіційна інтерпретація норм законодавства, крізь призму якої осмислюються рамки реалізації прав, законних інтересів, а також виконання обов'язків у сфері відносин з приводу праці);
- 3) контрольно-наглядова діяльність;
- 4) відновлююча діяльність (спрямована на відновлення правопорядку, що був порушений шляхом недотримання вимог законності; це, як правило, досягається відповідними кадровими процедурами, серед яких особливе місце посідає процедура притягнення порушника до юридичної відповідальності).

Висновки. Підводячи підсумок викладеному слід зазначити, що юридичні гарантії законності в трудових відносинах за участю судді на сьогоднішній день (в тому разі, коли вони будуть реальними) спроможні створити умови, за яких: 1) суддя матиме належний рівень соціальної безпеки, працюватиме у відповідності до вимог гідної праці; 2) кожна особа, котра потребує судового захисту своїх прав, свобод і законних інтересів, матиме змогу реалізувати право на ефективне правосуддя; 3) Україна ма-

тиме змогу продовжувати розбудову в якості сучасної правової, соціальної та демократичної держави, а відтак – отримає можливість набути членства в ЄС у найближчій перспективі. Відтак, юридичні гарантії законності в трудових відносинах за участю судді характеризуються прикладним характером, а тому мають об'єктивне соціально-правове значення, адже ці гарантії уможливають повноцінну об'єктивацію мети законності у трудових відносинах за участю вказаного працівника, яка носить досить специфічний характер у зв'язку зі своєю пов'язаністю із сферою праці (також зайнятості) та трудовою діяльністю людини, а саме судді, котрий є працівником зі спеціальним трудовим статусом, фактична реалізація якого пов'язана із реалізацією судової влади в державі. Відсутність чи неефективність таких юридичних гарантій, а також ігнорування необхідності їх виконання унеможливає фактичне досягнення мети забезпечення законності в трудових відносинах за участю судді, адже блокує виконання більшості завдань досягнення цієї мети, зокрема: забезпечення права судді, як повноцінного та повноправного учасника трудових правовідносин, набувати та реалізовувати трудові права, беручи до уваги трудові концепції свободи праці, гідної праці, а також цивілізаційну засаду людиноцентризму; забезпечення належного функціонування суб'єктів владних повноважень, які виконують ті чи інші функції роботодавця щодо суддів у трудових відносинах за їх участю; комплексне забезпечення процесу гармонізації (узгодження) нормативно-правових актів українського законодавства про працю та зайнятість, а також законодавства про судоустрій та статус суддів в Україні між собою в частині визначення спеціального трудового статусу судді, можливості об'єктивації даного статусу в трудових відносинах і суміжних правовідносинах; сприяння повній відповідності дій суб'єктів трудових правовідносин за участю суддів нормам Конституції України, а також юридичним приписам інших нормативно-правових актів чинного законодавства України, які поширюють свою дію на учасників відповідних правовідносин, як на адресатів цих норм; сприяння побудові України в якості сучасної європейської правової, соціальної та демократичної держави, а також реалізації засад функціонування громадянського суспільства та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дашутін І.В. Мета законності у трудових відносинах. *Публічне адміністрування в сфері внутрішніх справ*: матеріали кругл. столу (м. Київ, 14 травня 2015 р.). Київ: НАВС, 2015. С. 102–106.
2. Самохвалов В.В. Законність і справедливість: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. 18 с.
3. Малихіна Я.А. Юридичні гарантії за трудовим законодавством України. *Форум права*. 2007. № 2. С. 133–138.
4. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. Ю.Ф. Кравченка. Київ: НАВС, 1999. 702 с.
5. Теорія держави і права: навч. посіб. / ред. кол.: А.Ю. Олійник, С.Д. Гусарев, О.Л. Слюсаренко. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 176 с.
6. Дашутін І.В. Проблеми правового регулювання забезпечення законності у трудових відносинах: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2018. 382 с.
7. Андріїв В.М. Юридичні гарантії захисту трудових прав працівників. *Форум права*. 2011. № 4. С. 15–20.
8. Іншин М.І. Юридичні гарантії як фактор стабільності та підвищення ефективності службово-трудової діяльності державних службовців. *Право України*. 2004. № 5. С. 83–87.
9. Невзоров І.Л. Принцип законності в правозастосувальній діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2003. 19 с.
10. Пузанова В.В. Забезпечення психічного здоров'я суддів з метою поліпшення якості здійснення правосуддя. *Правові засади організації публічної влади*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 23–30 квітня 2018 р.). Хмельницький: ХУУП, 2018. С. 94–97.